

genade en barmhartigheid van God. Aan de andere kant wordt echter voortdurend gesproken over de beheersing van de begeerten, de onverbiddelijke eisen Gods en de noodzaak zich daaraan te onderwerpen. Het probleem is echter vervolgens hoe beide kanten onderling verbonden zijn. Hier is Sturm niet geheel uitgekomen. Zo schrijft hij: 'Nieuw-gereformeerde theologen en pedagogen slagen er wel in om deze twee lijnen voor hun geestesoog aan elkaar te breien'. Maar hij structureert zijn analyse juist naar het uit elkaar houden van beide lijnen, zodat niet duidelijk wordt hoe beide dan theoretisch precies aan elkaar geknoopt worden. En wat betekent dit dan vervolgens bovendien in de praktijk? Enerzijds geeft hij toe dat de dagelijkse opvoedingspraktijk 'van niet weinig gereformeerde gezinnen en scholen' gekenmerkt werd door beheersing en onderdrukking (met onmiskenbare uitspraken van Thijs Booy en Kuitert om te illustreren tot welke frustratie en verbittering dit geleid heeft over verkrampte en dwaze opvoeders). Anderzijds voert hij bijvoorbeeld de meisjesbond op als typisch voorbeeld van de wijze waarop, met behoud van traditionele opvattingen over plaats en taak van de vrouw, men zich toch rekenschap geeft van de moderne cultuur en de maatschappelijke ontwikkelingen en daar, deels bewust, deels onbewust, in meegaat. En zo opmerkelijk als de eerste zin van dit proefschrift was, zo onmiskenbaar ambivalent zijn ook de twee laatste zinnen: 'Voor sommige jongeren is dit verdwijnen van het nieuw-gereformeerde jeugdwerk een bevrijding uit knellende banden geweest. Voor anderen betekende het inderdaad een vermindering van mogelijkheden tot intellectuele verdieping en ethische oriëntatie'.

P. de Rooy

L. Vints, *P. J. Broekx en de christelijke arbeidersbeweging in Limburg 1881-1968* (Kadoc-studies VIII; Leuven: Universitaire pers Leuven, 1989, 352 blz., ISBN 90 6186 341 4).

Dit boek is de eerste Kadoc-studie die het werk bevat van één auteur (zelf medewerker van het Katholiek documentatie en onderzoekscentrum aan de Vlamingenstraat 39 in Leuven). De vorige publikaties waren telkens bundelingen van artikelen rond een bepaald thema.

Je zou de tweeledige titel van Vints' boek haast kunnen omkeren, want zijn werk biedt niet alleen de eerste wetenschappelijke biografie van de architect en bezieler van de christelijke arbeidersbeweging in Limburg, maar evenzeer een gedegen uiteenzetting van die beweging zelf. Het voornaamste deel van het werk beschrijft de jaren twintig en dertig: de figuur van Broekx domineert nadrukkelijk deze periode van opbouw en consolidatie. Maar we leren ook een hele schare van zijn medewerkers en tegenstanders kennen, soms met allerlei leuke details. Van de beweging na de tweede wereldoorlog worden enkel de algemene lijnen geschetst.

De auteur beschrijft Broekx als de 'regisseur' van het complexe netwerk van katholieke organisaties die ervoor moesten zorgen dat het zich langzaam industrialiserende Limburg niet in handen viel van het socialisme, maar voor Christus behouden bleef. Met dat doel voor ogen was hij gedurende meer dan een halve eeuw de grote organisator die in de Tramstraat (daar was het secretariaat van Maatschappelijke werken voor Limburg gevestigd) de touwtjes stevig in handen had. Van hieruit stuurde hij het hele raderwerk van werkliedenbonden, syndicaten, mutualiteiten, coöperaties, jeugdorganisaties en patronaten in de provincie. Medestanders zagen in hem bijgevolg de grote bezieler, tegenstanders de autoritaire 'dictator'. Hoewel Broekx op de eerste plaats bestuurder was van de christelijke arbeidersbeweging in Limburg, was hij eveneens geëngageerd in de Vlaamse strijd. Beide zaken stonden trouwens niet los van elkaar. Volgens 'de klok van Limburg' zouden heel wat sociale wantoestanden verdwijnen, wanneer de minimumeisen van de Vlaamse beweging zouden zijn ingewilligd.

Toen Broekx nog leraar was aan het Sint-Jozefscollege te Hasselt, bestudeerde hij samen met leerlingen en oud-leerlingen de theorieën van de Nederlandse priesters A. Ariëns (1860-1928) en J. D. C. Aengenent (1873-1935) over coöperatieve en standsorganisatie. Later werd hij bevriend met monseigneur Poels, de 'Broekx' van Nederlands-Limburg. Ook de Luikse christen-democratische school heeft hem sterk beïnvloed. Zijn contacten met J. Laminne, sedert 1914 vicaris-generaal van het bisdom Luik en met de jezuïetenpater A. Vermeersch (1858-1936), hoogleraar aan het Theologicum van zijn orde te Leuven, hebben sterk de lijn bepaald die Broekx in Limburg heeft gevolgd.

In 1984 nam A. C. W. Limburg het initiatief voor deze publikatie, waarin het zijn geschiedenis en die van zijn stichter wilde vastleggen. De organisatie kan tevreden zijn met het werk van de jonge historicus Vints. Afgezien van hier en daar een taal- of stijlfoutje, brengt de auteur een vlot geschreven verhaal. Het enige wat mij heeft gestoord is het te veelvuldig gebruik van citaten, zeker wanneer er een hele pagina mee aaneengebreid wordt. Daardoor stukt het ritme, vooral wanneer het Nederlands van de citaten dicht in de buurt komt van wat Jeroen Brouwers ooit het Vlaamse sprokeltaaltje heeft genoemd.

Zonder ook maar enigszins afbreuk te willen doen aan de persoonlijke verdienste van de auteur, kan men stellen dat hij voor deze studie veel te danken heeft aan de instelling waar hij werkzaam is. Een belangrijk deel van de archieven die hij raadpleegde, wordt in het Kadoc zorgvuldig bewaard. Wat handig dat de bibliografische verwijzingen ernaar in de noten nog onderaan de bladzijden zelf te vinden zijn! Vints kon bovendien steunen op enkele recente degelijke wetenschappelijke publikaties over de christelijke arbeidersbeweging in het algemeen. De auteurs ervan kennen eveneens de weg naar het Kadoc. Dit soort *teamwork* biedt een grotere garantie op een goed wetenschappelijk boek dan de studie van een solitaire promovendus of een amateur-historicus, die alleen op een plaatselijke geschiedkundige/heemkundige kring kan terugvallen.

Het degelijk ingebonden boek werd ruim voorzien van sprekende en functionele foto's, tekeningen, karikaturen, affiches, advertenties, aankondigingen, pamfletten enz. Het eindigt met een uitvoerige bibliografie en indices van persoonsnamen, plaatsnamen, periodieken en corporaties. Is een Klein (Groot) seminarie ook een corporatie? Besluitend ben ik van mening dat dit boek voor zijn geld degelijke wetenschappelijke waar biedt, die bovendien prettig is verpakt.

M. B. Hanson

J. Huizinga, *Briefwisseling, I, 1894-1924*, L. Hansen, W. E. Krul, A. van der Lem, ed. (S. 1.: Veen-Tjeenk Willink, 1989, 550 blz., ISBN 90 218 3693 9).

De bezorgers van deze uitgave hebben meer dan 3.000 brieven van en aan Huizinga achterhaald. Misschien levert de speurtocht in de voormalige DDR naar de brieven die hij aan zijn vriend André Jolles schreef nog iets op. Zo niet, dan moet men het doen met deze ruïne van een briefwisseling, die wel erg veel te raden laat, maar waaruit Huizinga toch naar voren treedt op een frisse, ja aardse manier. En daaraan hadden wij misschien juist behoefte in een tijd waarin hij weer tot de ongenaakbare maar ook wat onpersoonlijke maatstaf dreigt te worden van de geschiedschrijving in ons land.

Dit eerste deel bevat 569 brieven, waarvan er slechts enkele zijn ingekort. Gekozen is voor brieven met een persoonlijk karakter. De indruk is dat die keuze met zorg en goede smaak is gedaan. De grote lacune bestaat hierin, dat van de 247 brieven gewisseld tussen Huizinga en zijn